

Siniša Vuković
Split

HVARSKA KOLAJNA POETESA

(Ičica Barišić: *Libar kako timbar*, Marica Buratović: *Vijezi*,
Marica Gamulin: *Sarce u sarcu mojega škoja*)

Nema nikakve sumnje: otok Hvar najpjesničkiji je otok na Jadranu, možda i na Mediteranu! Sustavno recenzirajući recentne čakavske stihozbirke, već smo se iščuđavali energiji i produkciji kojom se diči suvremeno hvarsko dijalektalno pjesništvo.

Otok Hvar, lako je to zaključiti, ima sve pretpostavke za najpjesničijom inzularnom cjelinom i biti. Naime, ako se sjetimo samo Hanibala Lucića i Petra Hektorovića; ako se malčice približimo našem vremenu pa u sjećanje dozovemo Peru Ljubića, te braću Marina i Juru Franičevića, i neupućenom će literarnom sladokuscu postati posvema jasno kako nije baš slučajna ovolika rascvjetanost današnje *riči po domaću*. Ne bi trebalo zaboraviti, naravno, ni Zlatana Plenkovića i njegov sjajan poetski materijal, te Tina Kolumbića, čija bi pjesnička magma bila prihvatljiva i razvikanim uzorima i prethodnicima; tu je i aforistično-haikualni Dinko Matković, koji otočku književnu situaciju komentira *venecijanski* snatreno i uznosito iz Vrboske (kao nekoć i Rajmond Kupareo), a ne bi valjalo zanemariti ni sve prodorniji pjev i poj najmlađeg među njima: Mikija Bratanića. Tu je vrlo živo prisutan i Tonko Maroević, samo što je on versima djelovao na književnost stvaranu standardom, a ne dijalektom; no, upravo je on – kao kritičar i staratelj – ponajvećma pisao o eflorescenciji hvarskih poeta i poetesa.

Međutim, ovo su sve muškarci, a nas ovdje zanimaju žene!

Da, susreti feminilnih predstavnica na Hvaru nisu nimalo slučajni. Upravo opozicijski refleks kao da je bio glavnim inicijalnim punjenjem, koje je punjenje lansiralo zamisao: prvo, da se iste uopće upuste u ambiciozno pletenje riječima, te drugo, da se (malne cehovski) okupljaju na zajedničkoj i tipološki unaprijed određenoj pjesničkoj manifestaciji. Jer, fenomen hvarskih čakavskih poetesa zaista je fascinantan, i valjalo bi ga dijalektološki i poetološki predanije istražiti, protumačiti i opisati.

Ponad svih čakavskih pjevačica otoka Hvara, poput Zeusa na Olimpu bdije nedavno preminula Lucija Rudan, čiji je timbar dijalekta otisnut i na literarnom i glazbenom dokumentu. Ona je viza *forskih* poetesa, ona je međaš i kamen zaglavni. Anka Carić samozatajna je duša, koja vrisničkim idiomom satka lijepu kolajnu pjesmotvora. Spomenute dvije autorice neslučajno odjeljujemo iz konteksta trendovskog pjesničkog javljanja, ali se one izdvajaju i po naraštajnoj osnovici.

Ostatak hvarske ženske poetske reprezentacije generacijski je smješten u desetljeće i pol, protežući se od 1927. do 1943. godine. Iz toga je vidljivo kako je govor o pjesnikinjama koje su zašle u zrelo životno doba, te ih upravo ta činjenica amnestira od dominantnog deskriptivskog kista u njihovu stihoslikanju. Od Roze Dobronić i Marice Gamulin do Tatjane Radovanović i Lidije Kosec; od Dobrile Franetović-Kuzmić i Rajke Anđelić Maslovarić do Perice Hotena-Marčetić; od Ičice Barišić i Katice Babaja do Tašenke Tabak-Matulović i Marice Buratović... prostire se lepeza umjetnica koje svojim djelom stubokom mijenjaju modernu čakavsku pjesničku kartu.

Čitajući njihove stihove, stilac-namjernik može bez sumnje upoznati gotovo sve stratume življenja i djelovanja čovjekovog na otoku Hvaru. Jer, u njihovim se kanconijerima nalaze oboli mornaru i ribaru, težaku i graditelju, popu i pastiru, biljci i životinji, nonotima i nonama... Jednostavno, stihozbirke hvarskih poetesa trezor su s otočkim blagom tradicije, s osmijehom i plačem, žuljem i frižem.

Na ovom ćemo se mjestu osvrnuti na pjesničke ostvaraje Ičice Barišić, Marice Buratović i Marice Gamulin.

Ičica Barišić: *LIBAR KAKO TIMBAR*

Naklada Bošković, Split, 2006.

Od svih mnogih čakavskih poetesa otoka Hvara, koje su svoju evoluciju i revoluciju doživjele u novije vrijeme, dijalektalna kajdanka Ičice Barišić izdvaja se posebnijim notama i akordima. Za razliku od homofonih i troakordskih pjesničkih pokušaja mnogih njezinih kolegica, partitura koju ona ispisuje sadrži smionijih suzvučja i kontrapunktskih dijaloziranj. Polifonija njezina ima čvrstu ritmičku okomicu i gipku melodijsku krivulju, pa je to ostavlja postrance prilikom filtriranja čakavice na suvremenom pjesničkom nebu.

Baš kao i Tašenka Matulović-Tabak, koja je dosad objavila dva kanconijera ispjevana narječjem Pitava ponad Jelse, istim se vagonom u kompoziciju čakavskog stihopjevanja želi ukrcati i Ičica Barišić. Dakako, nećemo na ovom mjestu isticati komparativne prednosti i nedostatke u poetikama ovih dviju autorica; ovdje nam je dovoljno upozoriti na istost njihovog pjesničkog oruđa. Pitavski to je idiom.

Da bi pomogla stilcu u snalaženju prilikom hoda među ovim stihovima, Barišićeva je na dnu svake stranice, ili na kraju svake pjesme, donijela tumačenje dotičnog dijalektizma. On je lišen gramatičke opreme, što umanjuje leksikografsku brižnost i ne otvara mogućnost (barem ne eksplicitnu) lakšem prodiranju u idiomske posebnosti pitavskoga govora. No, taj je nedostatak dijelom nadomjestila Agneza Radonić, koja je na kraju knjige pridodala prilog *Gramatički oblici i naglasni sustav*, te koja je vjerno unijela akcentuaciju u cijelu zbirku. Ova knjiga, dakle, nema uobičajeni aneksni rječnik na kraju, u kojem bi se na jednome mjestu registrirali svi tipični izrazi (i manje znane riječi) ovoga govora.

Nadalje, ne smatramo prednošću ni to što autorica stavlja i štokavski oblik naslova pjesme ili poglavlja, jer taj prepjev pomalo razvodnjuje ekstrakt polazišnog, originalnog srha nadahnutog podnebljem i ozračjem dotičnog locusa. Prijevod s čakavskog na štokavski, ali i obrnuto, jednostavno nije moguć; a ako mu se i pristupi, on niti je uvjerljiv, niti ima makar i približno onoliko šarma, koliko to nudi varijanta pisana na izvorniku.

Prednost poezije Ičice Barišić u tome je što se ona nije prepustila trendu. Ona ne hoda po poljima nakon čega vizualnu sliku *expressis verbis* ima prenijeti posredstvom riječi na papir; ona ne prevrće po baulima svojega sjećanja, nakon čega bi doslovce trebala pretvoriti crno-bijelu fotografiju u onu s kolor predznakom. Ičica Barišić nastoji se posvema prepustiti poeziji, a to, uostalom, indikativno konstatira u zaključnoj pjesmi zbirke, odnosno onoj što je dala ime knjizi: “Pisma od pensira/ Ne gre iz parvega tira.// Pismicu od taroka/ Nafjorat sa dvo-tri fjoka!// Kad se pisme postivaju,/ Libar kako timbar/ Izletiče na kraju” (*Libar kako timbar*).

I kad Barišićeva opisuje, ona to radi s velikom dozom poetske inercije; ona izraz uzdiže na višu razinu. Izbjegava doslovnost i često zna umaknuti banalnosti koja proistječe iz nostalgije. U tom smislu razložno je navesti fragment pjesme *Kjuč u vrotima*: “Boje od tega nima,/ Kjuč u vrotima/ Ostavila je svima”. Krenemo li dalje, zapazit nam je sjajno njezino poimanje ljubavi, o kojoj pjeva s velikom mjerom ukusa i stila: “Ni jubov cviče/ Ča cvate/ Svako primaliče” (*Jubov u primaliče*); ili: “Jubov kad je čista,/ Za puno ričih/ Nima mista” (*Ruka u ruci*). Zbivši ovako u lapidarni, jezgroviti izričaj koncentriranu magmu svojega umjetničkog drhtaja, pjesnikinja Barišić pokazuje i dokazuje kako je za *puno* reći potrebno jako malo riječi.

Binarizam neba i zemlje, prošlosti i sadašnjosti, ribara i težaka... česte su premise uokolo kojih ovija se veo modernog čakavopisanja. Dapače, postoje čak nazovi specijalizirani uknjiženi (čakavski) ostvaraji, u kojima se raspreda o svakoj od tih pojava zasebice. Često smo, naime, mogli čitati pjesme s naglašenom maritimnom tematikom, odnosno one u kojima prevladava telurno. Ičica Barišić kanila je spraviti amalgam, sliti leguru dvaju važnih elemenata otočkoga života – likvidnog elementa mora i krutoga kamenog, zemljanog – te je unutar istog pjesmotvora podigla spomenik čovjeku koji plodove bere na zemlji, kao i onome koji plodove izvlači iz mora. Govorimo o pjesmi *Ribar i težok*: “Težok ol’ ribar,/ na njiman je isti timbar./ Trudno je njihovo godišće.// Vitar i sol,/ more i zemja,/ i Božja voja/ izmini njihovo oblišće. (...) Veliko i trudno je godišće,/ koje izmini oblišće/ i ostavi timbar”.

Čitajući zbirku *Libar kako timbar*, može se osjetiti trzaj i drhtaj mjesta na umiranju, može se, pogdjegdje, osjetiti grobni hropac govora i izraza, ali se, naravno, može uživati u lijepo izvezenim stihovima debitantice Ičice Barišić.

Marica Buratović: *VIJEZI*

Grad Stari Grad, Stari Grad, 2004.

Nije prošlo mnogo vremena otkako se Marica Buratović predstavila svojim pjesničkim prvijencem, *Škrök ū sarce* (2003.), a sad, evo, čakavsku zavičajnu biblioteku nadopunjava s novom stihozbirkom zanimljiva naziva: *Vijezi*.

Sasvim na tragu prethodne knjige – kao da je pisana po istoj mustri – i ova je knjiga izvezena koncem djetinjstva i nitima sjećanja. Primjena istog pjesničkog postupka podrazumljiva nam je i stoga što obje knjige nastaju gotovo u dahu, u uskom vremenskom odsječku. Otuda u njihovoj teksturi i tipologiji toliko zajedničkih crta i poteza.

Ekspanzija čakavskog poetskog pjeva, napose u slučajevima ženskog pisma, razumljiva nam je ponajprije zbog sve većeg preminuća običaja i navika, jer stvari i pojave koje su na

izdisaju sve brže odlaze u nepovrat. Ireverzibilnost dotičnog fenomena bila je osnovnim pokretačem omasovljenog čakavskog pjevanja, čemu u prilog svjedoči i fakt kako se najveći broj staratelja ovog svijeta demijurški počeo razvijati u zrelo životno doba. Odazivajući se zovu iskona, Marica je Buratović hotila uspostaviti komunikaciju s vremenom koje rukom ne može dotaknuti, ali s kojim može razgovarati zahvaljujući sadržaju sjećanja.

Da, obzir spram prošlošću i unaprijed zadana tema pomalo sputavaju snagu pjesničke riječi i metafore, pa će se Buratovićeva u dvojstvu pjesničke esencije i metafore, s jedne, te katalošskog taksativnog navođenja inventara, s druge strane, ipak prikloniti potonjem rakursu. Nije čudno, stoga, što poetsko prepušta mjesto etnološkom, što lirsku gestu guši epska grimasa, što pjevanje uzmiče pred govorenjem.

Važnost zbirke *Vijézi* zrcali se u prvom redu u bogatstvu leksičkoga blaga, ali svakako i u nadgradnji pisanog običajnika mjesta. Svaki folklorist koji ima namjeru ambicioznim poslom se baviti na Hvaru, neće moći mimoći knjigu/knjige Marice Buratović. Jer, u njima je pohranjen onaj mali starinski svijet (kako bi kazao Tonko Maroević) u svojoj raskoši, ljepoti i jednostavnosti; u svojoj izvornosti, neposrednosti i originalnosti.

Spomenusmo leksik. On je širokoga registra i ne obuhvaća isključivo izraze koji su univerzalni i koji se i danas rabe u kolokvijalnom sporazumijevanju. Na kraju pridodani glosarij sjajni je tezaurus u kojem će izvančakavski nezalica i dijalektalni znalac pronaći korisnih receptata za sebe, u kojem će obični čitatelj i stručni znanstvenik doživjeti izravno upoznavanje s osnovnim odlikama zastražiskog idioma. Zbirka *Vijézi* čitava je akcentuirana, što ostavlja jako mnogo prostora za lingvistička bavljenja: i ne samo na leksičkoj razini.

Spomenusmo običajnik mjesta. U tom smislu namjerni prolaznik kroz stihove Marice Buratović doživjet će izravno upoznavanje s ekstraktom najvažnijih zanimacija i najčešćih otočkih preokupacija. Knjiga *Vijézi* donosi recepture po kojima se može spraviti kompletan *revival* etnološke prošlosti mjesta, po kojima se može oživjeti zamrle igre i načine društvenog života. Na tom polju Buratovićeva je napravila jako mnogo.

Ono što je u štokavskoj poeziji napravila Božica Jelušić (ali i Vesna Parun), u čakavskoj je dijelom primijenila Marica Buratović. Riječ je o flori. U zadnjoj je knjizi već bila načela odavanja počasti ljekovitom i inom bilju, dok je ovdje nadogradila spomenik fitonimijskim jedinkama. Vidjet ćemo, zato, dva sasvim neobična bora, jednu posebnu maslinu i gotovo svetu, Zakejevu smokvu. Opozicije biljkama bit će malo. Nema, naime, puno životinjskog svijeta, kao što nema, začudo, ni onog ribljeg. Premda se okreće u nekoliko navrata morskoj pučini i uvalama, Buratovićeva je ipak orijentiranija težačkom, kontinentalnom stratumu vlastitog čakavskog govorenja.

Uspoređujući dvije njezine knjige pjesama, nameće se još jedna usporedba. Prva knjiga vrvjela je stvarnim osobama i likovima, koje je iz djetinjstva dozvala pjesnikinja, a ovdje, u novoj knjizi, vidljive su kulinarske vještine svih onih bivših *nonih* i *tetih*, susjeda i prijateljica. Dapače, jedna tračnica ovog pjesm zbira jest stihovana kuharica, u kojoj, doduše, nisu doneseni recepti pripravljanja jela, ali zato jest čitav jedan arsenal specijaliteta i prilika u kojima se nekim jelom (ili kolačem) obilježavao kakav blagdan ili *štajun*. U tom smislu najzanimljivijim nam se čine naslovi: *Nikād se j'ilo na našemu otōku ča sē imālo, a nē ča sē it'ilo*, *Paršurāte*, *Früstule* i *Starogrōjski pāprenjaci*. Posebice je prva navedena pjesma beskonačni niz gastronomskih pripravaka, koji na svoj način ocrtavaju i vrijeme koje je za nama, ali i vrijeme unutar tog vremena, vrijeme kroz godinu (*Früstule*).

U ovom dirljivom poetskom vremeplovu ponajvećma nas grije autoričin emocionalni žar, koji poput elektriciteta djeluje na daljinu i kod svakog čitatelja nedvojbeno će potaknuti vlastiti mu naboj pamćenja i sjećanja. Pogotovo ako je i on sam otočki predodređen i budulski zaljubljen u sve ono što njegovu škojarsku posebnost čini živom, nezamjenjivom i neprođavljivom.

Marica Gamulin: *SARCE U SARCU MOJEGA ŠKOJA*

Naklada Bošković, Split, 2004.

Kad govorimo o belcantu, nezaobilazan je Giuseppe Verdi; kad je rasprava o hrvatskom kiparstvu, sve su misli usmjerene u osobu Ivana Meštrovića, kad nam je razmatrati domaću proznu aktivnost eruditskih književnika, svakako ćemo posegnuti za policom s romanima i novelama Miroslava Krleže; kad tražimo pero koje je najzlatnijom tintom pisalo o moru, doprijeti nam je do polivalentnog maritimologa Joška Božanića. Da, Komižanin Joško Božanić palagruškim je pjesmama – okupljenim unutar zbirke *Lingua franca* – podigao monumentalni svjetionik svim moreplovcima i brodicama koje zađu na Mediteran. O moru mnogo je pisao i Jakša Fiamengo, umakao je u nj svoje pero i Alojz Majetić, te mnogi čakavski začinjavac štono hotio je, makar i skromno, napisati odu tom slavnom i slanom pokretaču poetskog nadahnuća. U morju autorâ, koji solju žele začiniti svoj pjesnički govor, zatekla se svojevrijem i Marica Gamulin; pjesnikinja iz Jelse, koja poput mnogih nije željela prodrijeti na stranice dijalektalnih antologija. Njezin je potez stihom refleks na podražaj života, jer joj je pokojni suprug cijeli život proveo ljuljajući se u ribarskoj brodici, a na slani kruh (sa sedam kora) odlučiti se i mnogi od njezinih brojnih sinova.

Marica Gamulin, dakle, nije birala: ona nije imala izbora! Njezin izbor i obveza jest more, jer more i jest njezin život. U tom smislu spontano je nastala zbirka indikativnog naziva: *Sarce u sarcu mojega škoja*. Ne treba, vjerujemo, napominjati kako je ova zbirka nastala na kristalićima soli jelšanskih i inih ponikava i kaverna, kako je ispisana iglom za krpjenje mreža, kako je othranjena ribom i morskim organizmima, kako je pisana na *škafu* drvene brodice, a ne u udobnom naslonjaču toplog doma, udaljenom od pljuska i pljuske jugovine i bure. Čitat ćemo, tako. “Da tebe muore ni,/ ni škoja ne bi bilo./ Njegova si sudbina/ tebe hudi, tebe blagoslivjo” (*Škuoj i muore*).

Moglo se i očekivati kako će barem jedna pjesma biti posvećena preminulom suprugu, morskom vuku i ribaru, a neslučajno je baš ta pjesma jedna od najemotivnijih u zbirci i jedna od svakako najuspješnijih. Mrtvi Đani ovdje progovara, jer pjesmu autorica piše u njegovo ime: on se moru izravno obraća: “Moure, drogo muore, lipo muore,/ ne zov me,/ ne izazivoj me,/ ne motoj me,/ ostav se mene,/ pust me na miru. (...) Zato drogo moje muore,/ fola ti za sve ča si mi dolo, ali zaklinjen te, ne zov me,/ ne motoj me, ne izazivoj me,/ ostav se mene,/ pust me na miru/ još ove dvi ure dok son živ” (*Đanetova molitva muoru*).

Iako će se u poeziji Marice Gamulin povremeno naći puke faktografije, koja može iščašiti korak poeziji ili stihu, u njoj smo naišli na široke lepeze lijepoga lirskog pojanja. U pjesmi *Stori sviti* naletjet će čitatelj na prepričavanje savjeta i ukora naših baka i djedova, što će se pokazati nepogrešivim smjerokazom u ronjenju dubinama jelšanskog sjećanja. S

druge strane, rečeni tekst svjedoči i o stanovitim moralnim odlikama otočkoga čovjeka i žene, jer nije bilo dopušteno manipulirati ničim, niti se itko mogao pomiriti s prijevarama raznih vrsta, makar i onih najsitnijih. Vrednote to su kojih je danas malo, pa na njih – barem u vidu reminiscencije – ipak valja podsjetiti.

Ukorak s naznačenim naročitostima svakako ide i brižan odnos spram odnosima unutar obitelji. Nije, naime, rijetka situacija na našim prostorima u kojoj braća ili sestre međusobno ne komuniciraju, pa Gamulinova ništa ne prepušta slučaju: “Pust posol/ uteč nikud nieče./ Puj do brata/ nemuoj da te čeko” (*Priskoč*). Iz jednog drugog rakursa simpatičnom će nam se činiti ova misao: “Pogledajte nos i vidte/ kako smo moli./ ali nemojte mislit/ da smo šempjoni” (*Dica poručuju*). Govorimo li o etičkim i obiteljskim vrijednostima, zacijelo ne možemo zaobići lijepo izdjeljanu misao: “I ni se muoj otac obogati./ Ča je od oca naslidi/ to je i ostavi./ Ma niko od muoga/ pokojnega oca u duši/ ni ni bogatiji bi” (*Muoj otac*).

U pjesmama Marice Gamulin primjećujemo duhovnu vertikalnu, majku, i materijalnu horizontalnu, more. Doista, počesto se pjesnikinja oslanja upravo na ova dva autoriteta: spiritualni i taktilni. Nadalje, ona nerijetko primjenjuje oruđe personifikacije, pa neživo progleda ili mrtvo progovori. Izvrstan primjer za to jest pjesma *zapuščena zemja*, koja – htjeli-ne-htjeli – aludira na bugarenje Nazorovo u njegovoj poznatoj čakavskoj pjesmi *Žena zapušćena*.

Gamulinova se izdvaja iz mozaika propupalih poetesa hvarskih i razvijanjem svoje pjesme, te kompozicijskim tehnikama kojima udiše nov život i novu energiju. Sve to ona postiže spontanijem sastavljanjem vlastitih pjesmotvora, ali na njih svakako valja usmjeriti pomnju potencijalnog čitatelja. Kao prvo, navest ćemo fragment korespondencije prve i zadnje kitice u pjesmi *Migavica*: “Migavica, migavica/ orti riborska pritieška./ Koliko son putih zamarnji/ onega koji te je izumi” (...) “Migavica, migavica/ orti riborska pritieška./ Navečer bi cili trud zaboravi/ i sritan bi/ kad bi gire ispeko na žeravi”. Za drugi primjer navest ćemo samo stih “Ča mogu, kad ne mogu zaboravit”, koji se – poput psalamske antifone – višekratno pojavljuje duž tijela pjesme *Ne mogu zaboravit*.

Pored jakog maritimnog tona ove zbirke, dva su snažna punkta vidljiva i u dvama navlastito mediteranskim elementima: maslini i lozi. Pjesma *Maslina* naprosto je svojevrсна pohvala toj biljci, dok se u nazivu druge pjesme, *Loza principeša*, već odoka primjećuje stanovita doza ironije. Tu autorica kanda podrazumijeva u narodu uvriježeno mišljenje kako je maslina “ko mater”, a loza “ko žena”. Jer, kad se maslina i ne obrađuje baš disciplinirano, na njoj će biti što god plodova, dočim loza neće uroditi ako se oko nje zemljoradnik dobro ne pomuč.

Prednost poetese Marice Gamulin zrcali se i u stilskoj izjednačenosti njezinih pjesničkih tekstova, jer se na svakoj stranici opaža autorska principijelnost i stilska dosljednost. Svaka pjesma, naravno, različita je na svoj način, ali se u svakoj od njih prepoznaje identični poetski DNK. Za zaključiti ovaj napis najbolje je poslužiti se samim stihovima Gamulinove, otrgnutim iz pjesme *Mortvi zvuon*: “U čorno obučen/ Čornon mahramom do nosa pokrivena/ Na svoja slaba ramena/ Cili trud i muku/ Težoškega života/ Iznila je žena.”